

židům vrcholí v aktualizované typické ideji českožidovského hnutí: vnucením rasové ideologie jsou ohroženi i Češi, pro něž jde o absurdnost.

Stejně jako další dodatečné vzpomínky z Birkenau, z tzv. rodinného tábora, Hamburku a Bergen-Belsenu i terezínský deník doprovodila autorka poznámkami, případně odkazy na literaturu. Přes řadu živých vzpomínek – kolektivních (příjezd vězňů, jejich „iniciace“, nedůstojné ubytování, hygiena, strava, nesmyslná práce, masová vražda terezínských židů z 6. na 7. března 1944, „gynekologická“ prohlídka před odjezdem, úschova cenností atd.) i zcela originálních (vztah dozorce Fischera k Ledererové) – na psychické i fyzické ztotožnění v největším vyhlazovacím táboře Osvětim je zřejmé, že tato část vznikla s časovým odstupem. To platí i o vysoce zajímavých vzpomínkách na nebezpečnou a těžkou práci vězeňkyň ve zničeném a prakticky nepřetržitě bombardovaném Hamburku, na shovívavost říšskoněmeckých celníků, některých (soucitných nebo vystřízlivělých?) neprominentních obyvatel města, setkání s nacisticky smýšlejícím komínkem i francouzskými a italskými zajatci, právě tak jako rozkládající se nacistickou disciplínu dozorců a dozorkyň, zřejmě již přesycených tváří v tvář troskám říšsko-německých měst a hladu nacismem. Závěrečný vězeňský obraz zdánlivě krátkého pobytu v Bergen-Belsenu vybudovala pak autorka spíše než na vlastních vzpomínkách na doplnění a porovnání své lidsky otřesné zkušenosti s dostupnou literaturou, jejíž vybrané pasáže tvoří jádro celého finále vězeňského příběhu. Několik stran věnovaných příjezdu domů a nelehkému začlenění se do normálního života vybočuje z linie srovnatelných příběhů především hřeji-

vým lidským přijetím, kterého se Ledererovým po návratu (československým autobusem speciálně vyslaným do Buchenwaldu) dostalo u příbuzných Lesných. Společným jmenovatelem těchto a jiných vzpomínek je pak uznání spojeneckým armádám, které relativně rychle kritickou situaci v osvobozených koncentračních táborech zvládly, právě tak jako trpké konstatování nedomyšlené československé byrokratické mašinérie, s níž byli přeživší zubožení vězni konfrontováni.

Vzpomínky Hany Posseltové-Ledererové, noblesní vzdělané a soucitné Češky, patří v záplavě literatury o holocaustu k nejzajímavějším titulům. Jako takové je lze doporučit jak etnologům a historikům, tak i lidem, kteří jsou ochotni naslouchat minulosti.

Blanka Soukupová

Quido Kastner: Osidlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka).

Praha – Ústí n. L., 2. přepracované a rozšířené vydání, Sociologický ústav AV ČR 1999, 376 s.

Detasované pracoviště Sociologického ústavu AV ČR v Ústí n. L. vydalo v roce 1999 2. přepracované a rozšířené vydání historicko-sociologické monografie Quida Kastnera Osidlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka), která je z technických důvodů rozdělena do dvou dílů. Autor v ní na základě pečlivého výzkumu a rozboru historických pramenů a terénního sociologického výzkumu vybraných lokalit dospívá k plastickému obrazu vývoje pohraničí od května

1945 až do současnosti. Ten v mnohém koriguje poznatky předchozího bádání, opřeného často o různé fráze a klišé.

V úvodu práce vymezuje Quido Kastner základní pojmy, s nimiž dále operuje. Ukazuje zde, že odsun sudetských Němců z pohraničí po květnu 1945 byl jediným možným řešením předchozího vývoje a cituje závěr Z. Radvanovského z Pedagogické fakulty UJEP v Ústí n. L. o tom, že „odsun tvoří se znovu-osídlováním pohraničí českých zemí po druhé světové válce ve své podstatě celek dvou částí jednoho historického procesu, které se vzájemně prolínaly a podmiňovaly“. Tato teze je Kastnerovi východiskem pro další bádání o znovuosídlování pohraničí. Dříve však vymezuje pojem pohraničí a rozlišuje mezi českým vnějším a vnitřním pohraničím. Poté podává nástin germanizace českých zemí od středověké kolonizace a sleduje proměnu etnické skladby populace českého pohraničí v letech 1945–1990. Zde poukazuje nejdříve na příchod nových osídlenců a zdůrazňuje, že k hromadnému přesunu českého obyvatelstva do pohraničí docházelo ihned po skončení druhé světové války a že nejvíce nových osídlenců přišlo do pohraničí v letech 1945–1948 z vnitrozemí. Spolu s nimi sem přešli i Češi ze zahraničí, a to nejvíce volyňští Češi. Autor potom sleduje proces formování občanské společnosti v pohraničí v době od května 1945 do počátku roku 1948 a naznačuje vývoj až do počátku devadesátých let. Po těchto obecnějších pasážích se obrací ke konkrétnímu regionu - východnímu Litoměřicku - a na konkrétních dokladech sleduje vývoj tohoto regionu. Nejdříve vymezuje tento region, poté se zabývá etnickými a demografickými proměnami tohoto regionu v letech 1945–1947 a posléze se koncentruje na Úštěcko a na příchod

nových osídlenců z českého (a částečně i slovenského) vnitrozemí a ze zahraničí (zvláště z Volyně) během roku 1945. Po nástinu vývoje na Litoměřicku se obrací k Hlinecku jako jednomu z vnitřních zdrojů osídlení poválečného východního Litoměřicka. Z regionu Hlinecka si Q. Kastner vybral k hlubší sondáži mikroregion obce Všeradov, kde se pokusil o historicko-geografickou charakteristiku lokality. Zvláštní pozornost věnoval vývoji této obce po roce 1945. Dospěl k názoru, že obyvatelé Všeradova a dalších obcí Hlinecka, kteří zůstali doma, si zachovali víceméně tradiční způsob života bez převratné změny geografického prostředí a že se pro ně nestal určujícím česko-sudetoněmecký problém jako pro jejich krajany, kteří odešli do pohraničí. Dodává, že po materiální stránce však tyto starousedlíci nedosáhli té úrovně jako ti, kteří se rozhodli pro nový život v pohraničním území. Na základě výzkumu respondentů ještě Kastner dodává, že mnozí říkají, že kdyby dnes stáli před možností odchodu do lepších podmínek, nezvolili by si je za cenu zhoršeného životního prostředí. Ze Všeradova se poté autor obrátil do Žitenic na Litoměřicku jako jednoho z cílů osídlenců ze Všeradova v roce 1945. Nastínil tu nejdříve geografické podmínky obce Žitenic a pak vylíčil nové osídlení obce po květnu 1945. Poté podal obraz jejího vývoje v 50. – 90. letech tohoto století. Pak věnoval pozornost Volyni jako hlavnímu zahraničnímu zdroji osídlení pohraničního Litoměřicka po roce 1945. Uvedl stručnou historii volyňských Čechů. Po ní se soustředil na vývoj obce Vrbice jako jednoho z míst osídlení volyňských Čechů na Litoměřicku. Podal opět nejdříve geografický obraz obce Vrbice a po něm historický nástin vývoje obcí Vrbice a Vetlá

do roku 1945. Dále nastínil jejich vývoj po roce 1945. Dospěl k názoru, že volyňští Češi tu našli skutečný domov a že pocit domova je dnes pro ně určující. K tomuto závěru došel na základě svého sociologického výzkumu. Závěr tvoří shrnutí poznatků.

Práce Quida Kastnera o osídlení pohraničí po roce 1945 na příkladu Litoměřicka je, jak již bylo řečeno, precizně zpracovanou historicko-sociologickou monografií, která na základě rozboru konkrétního materiálu reviduje mnohá

ustálená klišé. Autor provedl důkladnou analýzu historických faktů. Jeho závěry jsou podloženy konkrétními doklady, což se odráží i v bohatém poznámkovém aparátu, který tvoří více než polovinu knihy. Kastnerova práce má značný význam i pro etnografické studium, neboť sleduje problematiku osídlenců na základě a rozboru terénního výzkumu, který koresponduje s rozbohem historicko-geografických předpokladů a podmínek.

Jan Štovíček